

ONS: PROPIEDAD - ADMINISTRACIÓN - VECIÑOS (III) "FINAIS SÉCULO XX - PRINCIPIOS SÉCULO XXI"

Por: Celestino Pardellas de Blas

No número 14 da revista AUNIOS, sacabamos as seguintes conclusións:

CONCLUSIÓNS DA PRIMEIRA ENTREGA (AUNIOS Nº 14. 2009)

Á vista de todo o exposto, podo atreverme a sacar como conclusión:

- Se cando a Igrexa, a finais do século XIX, non cedeu por medio de documento ao Marqués de Valladares a posesión da Illa.
- Se o Estado, debido ás leis desamortizadoras, no deu ao Marqués ningún título de pertenza.
- Se a familia Montenegro non pode alegar, con documentación, que cumpriu cos requisitos esixidos no foro do século XVI.
- Se o expediente posesorio que outorgaron a favor de don Fernando Quiñones de León non ten a documentación clara a favor deste para poderse realizar.
- Se para ese expediente a favor, alegaron, como sucesores da familia Montenegro, o seguir co foro, tiñan que ter en conta dúas cláusulas ben claras e obrigatorias deste: *Non se podía vender, nin hipotecar.* ... Todo o acontecido posteriormente, como a inscrición no Rexistro da Propiedade da Illa de Ons a favor de Fernando Quiñones e Marina Whyte, **é totalmente ilegal.**

Se esta ilegalidade se pode demostrar, o único dono da Illa de Ons é o **ARCEBISPADO** e os **DESCENDENTES** dos **VECÍÑOS** que mercaron as <accións de primeira clase>, xa que, segundo a documentación existente e consultada por Salustiano Portela Pazos, compraron co visto e praxe da propia Igrexa, como única dona daquela, e fixérono de boa fe.

No número 15 da revistas AUNIOS rematabamos, despois de facer un repaso aos principios do século XX (de 1919 a 1943), ao paso como propiedade do Estado (Expropiación. 1943) e de facer unhas reflexións sobre os motivos da expropiación, sacando estas conclusións (AUNIOS Nº 15. 2010):

CONCLUSIÓNS DA SEGUNDA ENTREGA (AUNIOS Nº 15. 2010)

Polo exposto no anterior número de AUNIOS nº14 e polo exposto neste, sacamos en conclusión que a Illa de Ons, dende o século XVI, vive unha serie de irregularidades, con respecto á súa propiedade, que chega ata os nosos días e que sería imprescindible que, por especialistas, se levara a cabo unha profunda investigación que arranxe este desaguizado e dunha vez aclare o problema da propiedade, do contrario, este problema seguirá latente e pode rexurdir

PROBLEMÁTICA FAMILIA RIOBÓ

Importante resaltar neste punto uns pequenos datos para logo comprender o que está a pasar nestes últimos anos (*Refírome aos anos 2007 - 2010, ou quizais antes*) coa propiedade da Illa:

Co suicidio do que consideran, o último "propietario" de Ons, o Sr. Didio Riobó, a Illa pasa por uns anos de incerteza ata 1943 en que é expropiada polo Estado (Ramo de Guerra). Durante esa etapa que vai de cinco a seis anos, Ons vai a ser administrada polo Sr. Gaspar Massó, persoa que no momento de realizar todo o papelorio de entrega ao Ramo de Guerra, asina, no nome do <factor mercantil> e entrega toda a documentación esixida, onde se demostra que, durante eses anos de administración, cobrou a renda aos veciños que antes pagaban ao Sr. Riobó.

Aquí hai que volver a insistir en que, os veciños daquela (*Os devanceiros dos veciños de hoxe*), estaban pagando unha renda ao Marques de Valladares¹. Esa renda pasou logo a ser cobrada polos que se erixiron como "propietarios" no ano 1919, o Sr. Marcial Bernadal e Manuel Riobó Guimeráns.

¹ Documentación do Archivo Histórico Nacional. Sección Nobleza. Mos - Valladares

Do cobro desta renda temos varios documentos dos que botar man e, como non, as palabras dos veciños maiores de idade, hoxe unha grande maioría falecidos, que viviron esa época e que eu tiven a oportunidade de coñecer e que me contaron o xeito de pago ao Sr. Riobó.

Cando eu cheguei á Illa (1974) había un importante número de persoas que, na etapa de Didio Riobó (1930 - 1936) contaban con 40 anos. Cando eu comecei a recompilar datos sobre a Illa (1977) practicamente todas as familias que vivían en Ons, polos menos durante o verán, (arredor dun 70%) viviran os últimos anos de Riobó e polo tanto coñecían e contaban como facían o pago que Riobó esixía polos terreos.

Un dos testemuños que teño máis completo é o realizado pola veciña Juana Otero Acuña, que contaba daquela coa idade de 71 anos, casada con José Reiriz Patiño propietario da casa nº 33 contigua á casa nº 35 que eu por aquelas datas habitaba, e que, dun xeito resumido contoume: **"Ao señorito había que pagarlle polas terras que traballabamos,... Pola casa non cobraba porque era nosa... Todos tiñamos que pagar, pero algúns non podían, non tiñan cartos e, por riba, pescaban pouco, eses tiñan que darlle millo, patacas, ou traballar para el... Os ricos pagábanlle con cartos; os demais tamén, pero en vez de darlle diñeiro, pagabámoslle con polbo, congro, marisco ou peixe, que lle vendiamos a el, pero cando o meu home ía cobrar ao rematar a semana, descontáballe unha parte para a renda do ano. Iso o facía aos que non podían pagar no momento que o esixía... O señorito non era mala persoa, se vía que non tiñas para pagar, ou che morrera algún animal e tiveras que mercar outro, ou que non pescabas o suficiente,..., esperaba para o cobro e, ata a algúns, perdoáballe a renda, era a familias pobres, mulleres viúvas con fillos,..., novos matrimonios..."**

Este é un testemuño oral que a Sra. Juanita contoume nas longas parrafeadas que tivemos ata o seu pasamento. Loxicamente, poden consideralo non válido para demostrar o pago da renda, pero estou seguro que aínda hai dabondo veciños vivos que recordan ou lle contaron os seus pais, testemuños como este.

RENTAS DE COLONOS DE ISLA DE ONS DEL AÑO AGRICOLA 1.942.					TERREÑOS A CULTIVOS, CASA Y PINARES, POR LUGARES				
					FERRADOS DE 472m ²		CASAS	PINARES	
					LUGARES	REGADIO			
Antonio	Mendez	31	ferrados	607,60	ptas.				
Domingo	Perez	26	"	509,60	"				
Constante	Otero	11	"	215,60	"				
Unis	Otero Troncoso	9,5	"	186,20	"				
Manuel	Otero Patiño	18	"	352,80	"				
Celestino	Otero Troncoso	12	"	235,20	"				
Dolores	Reiriz	4	"	78,40	"				
Francisco	Otero	28	"	548,80	"				
Manuel	Sampedro	9,75	"	191,10	"				
Josefa	Reiriz Patiño	10	"	196,00	"				
Id.	Id.		Por casa	80,00	"				
Maximino	Dominguez	32	"	627,20	"				
Gumersindo	Mendez	12,5	"	245,00	"				
Concepción	Reboiras	13	"	254,80	"				
José Ramón	Vidal	13	"	254,80	"				
Marcelino	Vidal	10	"	196,00	"				
Celestino	Sampedro	12	"	235,20	"				
Ramón	Dominguez	20	"	392,00	"				
Narciso	Patiño	11	"	215,60	"				
Juan	Pérez	23	"	450,80	"				
José	Otero Estevez	14	"	274,40	"				
Clemente	Otero	5	"	98,00	"				
Ramón	Otero	5	"	98,00	"				
José	Reboiras Vidal	8,5	"	166,60	"				
Leonor	Pérez	9	"	176,40	"				
Benito	Otero	9	"	176,40	"				
José	López Otero	23	"	450,80	"				
Josefa	López Patiño	12	"	235,20	"				
Perfección	Piñeiro	50	"	980,00	"				
Vicente	Blanco	17,5	"	342,00	"				
Pedro	García	7,5	"	147,00	"				
Sabino	Patiño	1	"	19,60	"				
Peregrina	Reiriz	32	"	627,20	"				
Carmen	López Patiño	21	"	411,60	"				
Andrés	Reboiras	7	"	137,20	"				
Serafín	Mendez	8	"	156,80	"				
José	Comesaña	10,5	"	205,80	"				
Perfección	Vidal	30	"	588,00	"				
José	Reboiras P.	28	"	548,80	"				
Jacobo	Blanco	26,5	"	519,40	"				
Enilio	Patiño	26	"	509,60	"				
Dolores	Sampedro	20	"	392,00	"				
José	Otero Vidal	27	"	529,20	"				
Francisco	Otero Mendez	28	"	548,80	"				
Jesús	Otero López	9	"	176,40	"				
Manuel	Otero Vidal	34	"	656,40	"				
Marcelino	Otero García	36	"	692,80	"				
Vicente	García Patiño	43,5	"	705,60	"				
Modesto	Otero Patiño	1	"	19,60	"				
Manuel	Mendez Goberna	21	"	411,60	"				
Eugenio	Acuña Mendez	13	"	254,80	"				
Serafín	Acuña Mendez	10	"	196,00	"				
Arturo	Goberna	27,5	"	539,00	"				
Juana	Patiño Blanco	8,5	"	166,60	"				
Serafín	Blanco Pereira	29	"	568,80	"				
Id.	Id.	22	"	431,20	"				
Id.	Id.		Por casa	50,00	"				
Ramiro	Patiño Martínez	6	"	117,60	"				
Juan	Patiño G.	25	"	490,00	"				
Ramón	Blanco Solla	7	"	137,20	"				
Id.	Id.		Por casa	20,00	"				
Maria	Otero Patiño	5,5	"	107,80	"				
José	Reiriz	5,5	"	107,80	"				
Alfonso	López Blanco	3	"	58,80	"				
Rosario	Patiño	3	"	58,80	"				
Victorino	López Patiño	4	"	78,40	"				
SUMA TOTAL.-						1.037,75		20.488,80	

TERREÑOS A CULTIVOS, CASA Y PINARES, POR LUGARES				
		FERRADOS DE 472m ²		
LUGARES		REGADIO	SECAÑO	
PEREIRO	7	130	7	47.400
CANEXOL	25,5	152,5	6	-
CANOS	9	80,75	8	-
CURRO	69	139	11	9.800
CHAN	-	84	5	33.000
CUCORNO	13,5	284,5	21	2.100
SENTOLO	-	79	5	9.800
TOTALES	124	949,75	63	102.100

La diferencia de 44 ferrados a lo que se cobra de renta es de terreno de demente que se le dio a los colonos sin pagar renta, por el trabajo que hicieron para dedicarlo a cultivo, 3 ferrados del arriendo, taberna y pesca y 2,5 ferrados trabajados por los terreros.-

Los pinares su medición es aproximada y en la parte de la costa de tierra hay unos 50/60 eucaliptos la mayor parte maderables.-

PARTE URBANA DE LA ISLA

8/10 casas en medianas condiciones, las otras son de pobre aspecto.-

ALMACEN.- En el lugar de Curro; su armadura y tejado están en estado ruinoso.- Tiene un horno y pozo.-

CASA HABITACIÓN.- En el mismo lugar, en mal estado.-

CASA TABERNA.- En el mismo lugar, en mal estado.-

CASA PALANCA.- En el mismo lugar, donada por Masés, de nueva construcción.-

CASA ESCUELA.- En el lugar de Canexol, en estado inhabitable, hay dos hornos de piedra en el patio de dicha casa.-

CAPILLA Y CEMENTERIO.- En el mismo lugar; la capilla es pequeña conservándose regular estado.-

FUENTES.- Pereiro = una permanente
Canexol = una escasa en estiage
Caño = una permanente
Cantolo = dos permanentes y el pozo en almacén
Cucorno = una
Canabellón = dos en la costa.-

En Cucorno, próximo al faro, hay dos casas de las pequeñas y miserables en la que viven 16 personas.- Recordamos esto por si se le puede atender.-

ONZA.- En esta isla no hay cultivo y se autoriza a los colonos cortar hierba para esquilme.-

BURE Febrero de 1.943.

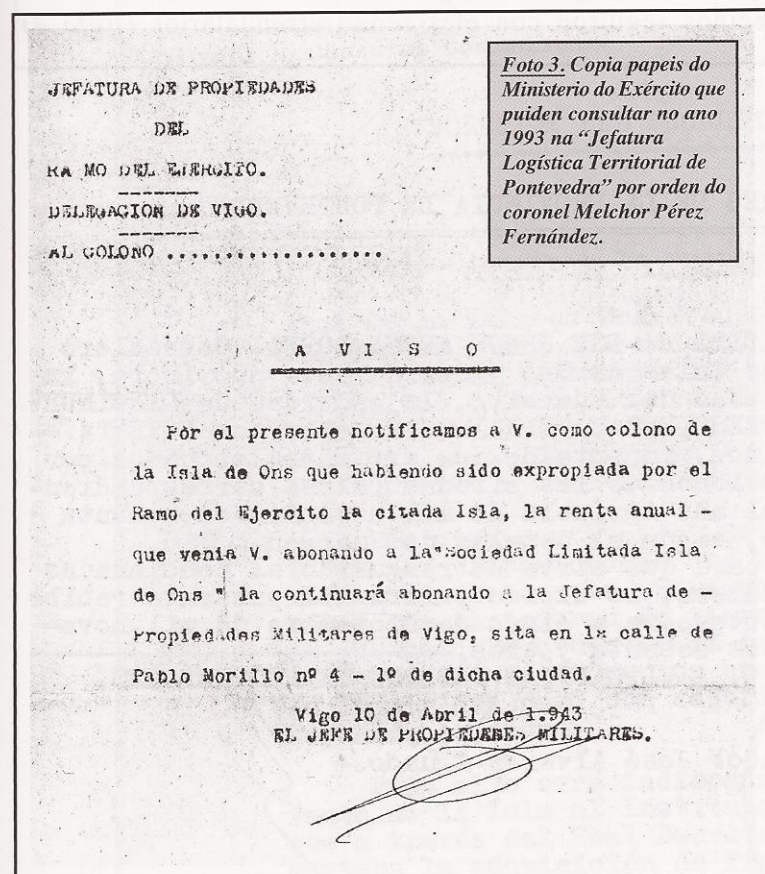
Fotos 1.2. Copia papeis do Ministerio do Exército que puiden consultar no ano 1993 na "Jefatura Logística Territorial de Pontevedra" por orden do coronel Melchor Pérez Fernández.

Se nos referimos a documentos escritos sobre este pago de renda ao Sr. Riobó, podemos ir ao traballo de Álvaro das Casas², cando di: "...os veciños moran na illa de aluguer e pol-a terra teñen que pagar renda ao Sr. Riobo...".

Tamén, e xa moito máis recente, ao libro publicado pola Institución Cultural Isleña³, (cuxa presidenta é Margarita Riobó Serván <familia de Didio Riobó>) quen di. " ... En cambio, quedaba para Manuel Riobó <<el ganado perteneciente a la comunidad así como el galeón, aperos de labranza, las plantaciones, obras, mejoras de todas clases, arrendamientos, y en suma las islas con todo lo que hay en ellas>>" Estas palabras quedaban reflectidas no documento polo cal Marcial Bernadal deixaba as illas ao seu, nun principio, socio Manuel Riobó.

Xa por último, cando Gaspar Massó fai entrega das Illas de Ons ao Ministerio do Exército, aporta un documento onde constan os ferrados e a renda que cada veciño posuía, traballaba e pagaba.

Nel facía referencia ao ano agrícola de 1942⁴ (*Fotos 1 e 2*) que é entregado á autoridade militar en febreiro de 1943 en onde constan os nomes dos arrendatarios, os ferrados que traballaban e as pesetas a pagar por cada veciño arrendatario. Na páxina seguinte, constaban os terreos divididos en regadío e secaño por barrios e as casas e piñeirais que había, así como diferentes descrições xerais da Illa.



Polo exposto nas anteriores entregas de AUNIOS e cos datos que aquí temos sobre os arrendamentos, queda bastante claro que os antepasados dos hoxe veciños foron sempre arrendatarios. Coido que tamén, pola documentación consultada, posibles propietarios⁵ (Este dato está hoxe en avanzada investigación); pero dende logo, deixar claro que sempre pagaron un canon aos "propietarios" da Illa de Ons. Á vista do exposto nestas tres entregas, coido que, os veciños de Ons teñen dereito a acollerse ás Leis de Arrendamentos Rústicos ou á de Arrendamentos Históricos. Eu non son xurista, pero... Quen o sabe? Non haberá un avogado, cun mínimo de preparación, que poida levar isto adiante? Por que será que os políticos queren afundir aos descendentes dunha das comunidades galegas que viviu o máis triste dos illamentos (social, administrativo, político,...) durante 200 inesquecibles anos? Por que queren quedarse, dentro de 75 anos, coas casas que construíron os veciños de Ons si para aquela non estarán neste mundo? QUEN QUERE GAÑAR HOXE, SEN COBRAR NADA, OS FAVORES DA XUNTA CONSEGUINDO DOMINAR AOS VECIÑOS DE ONS? Moitas preguntas ao aire con moitas incógnitas a resolver, aínda que si doadas de indagar cun mínimo de investigación.

MINISTERIO DO EXÉRCITO

Estamos xa no ano 1943, o Ministerio do Exército é xa, segundo a documentación, o "dono" da Illa de Ons (Expropiación)⁶. A partires de aquí comezan a xurdir documentos que seguen demostrando que os veciños continúan nun réxime de arrendamento das terras (Arrendatarios rústicos ou históricos). O primeiro deles ven da man do <Jefe de Propiedades Militares> que lle fai chegar aos <colonos>⁷ da Illa de Ons, no que se di (*Foto 3*) o seguinte⁸: "Por el presente

² Das Casas, Álvaro. "A Illa de Ons". <Nos>. Tomo II. Santiago 1934. Páx. 168

³ Institución Cultural Isleña. Artigo de Margarita Riobó Serván "O doctor don Manuel Riobó Guimeráns...". Ici 2010. Páx. 78.

⁴ Copia papeis do Ministerio do Exército que puiden consultar no ano 1993 na Jefatura Logística Territorial de Pontevedra por orden do coronel Melchor Pérez Fernández.

⁵ Accions de Primeira Clase. Celestino Pardellas de Blas. Aunios nº 14. 2009. Páxs. 31-37

⁶ Celestino Pardellas de Blas. Revista AUNIOS Nº 15. Páxs. 46-51.

⁷ Sobre o mal emprego da palabra <colonos> remito ao traballo anteriormente citado AUNIOS nº15, páx. 51.

⁸ Copia dos papeis do Ministerio do Exército que puiden consultar no ano 1993 na Jefatura Logística Territorial de Pontevedra por orde do coronel Melchor Pérez Fernández

notificamos a V. Como colono de la Isla de Ons que habiendo sido expropiada por el Ramo del Ejército la citada Isla, la renta anual que venía abonando a la "Sociedad Limitada Isla de Ons" la continuará abonando a la Jefatura de Propiedades Militares de Vigo, sita en la calle Pablo Murillo nº 4 - 1º de dicha ciudad. Vigo a 10 de abril de 1.943. Firmada por el Jefe de Propiedades Militares".

Documento claro que nos indica que a Sociedade Mercantil que montara en Ons o Sr. Riobó e que tralo seu pasamento estivo administrada por Gaspar Massó, cobraba unha renda aos veciños.

Durante esta etapa, da que non temos claro o motivo da expropiación⁹, o Ministerio do Exército fixo só de mero administrador. Ons, agás manobras militares que se desenvolveron nestes anos (1943 - 1960) por parte da Armada e das COES, non tivo ningún movemento militar que xustificara a expropiación.

Os veciños, por medio do cabezaleiro, Jesús Acuña, pagaban ao exército a renda herdada do Sr. Riobó. Pola súa banda o exército daba todo tipo de facilidades para que desenvolveran a súa difícil vida na Illa. Temos que destacar desta época a instalación dun xerador de gasóleo e a montaxe do tendido eléctrico que, aínda que moi precario, mellorou a calidade de vida dos illáns.

Como resumo da etapa de administración militar dicir que só se encargaron de seguir cobrando a renda e realizar unha serie de melloras como o tendido eléctrico. Os veciños seguiron con eles sendo arrendatarios (Foto 4).

JEFATURA DE PROPIEDADES MILITARES DE LA PROVINCIA DE PONTEVEDRA.

MARGEN QUE SE CITA.-

Importe de las rentas abonadas por los Colonos de las Islas de "ONS Y OZA" del agrícola 1962-63, pesetas, 20.339'90	RECIBI de DON JESUS ACUÑA LOPEZ, Cabezalero de las Islas de Ons y Oza de esta provincia, la propiedad del Ejército, la cantidad de DIECINUEV MIL TRESCIENTAS VEINTIDOS Pesetas con NOVENTA céntimos, importe de los arriendos abonados por los colonos de las citadas Islas, correspondien- tes al año Agrícola de mil novecientos sesenta y dos, según el detalle del margen.
DEDUCCION	Y para que sirva de resguardo al mencionados Cabezalero, le expido y firmo el presente recibic en Pontevedra a cinco de Diciembre de mil nove- cientos sesenta y tres.
Abonado al Cabezalero por su comisión por derecho de cobranza, 5 % del importe..... 1.017'00	EL CAPITAN PAGADOR DE PROPIEDADES,
TOTAL ABONADO, ... 19.322'90	Firmado: José Alvarez Aguado.

(Circular stamp: JEFATURA DE LOS SERVICIOS DE PROPIEDADES MILITARES DE LA PROVINCIA DE PONTEVEDRA)

(Signature: José Alvarez Aguado)

Foto 4. Recibo que extendía o Capitán pagador de Propiedades Militares, sobre o recibido do cabezaleiro D. Jesús Acuña López, polas rendas dos veciños de Ons. Ano de 1962-1963.

INSTITUTO NACIONAL DE COLONIZACIÓN

O Ministerio do Exército non vía lóxico seguir coa posesión e administración de Ons pois, dende o punto de vista militar, non ofrecía ningún tipo de vantaxes e sen embargo, era unha rompedura de cabeza para eles o manter sen

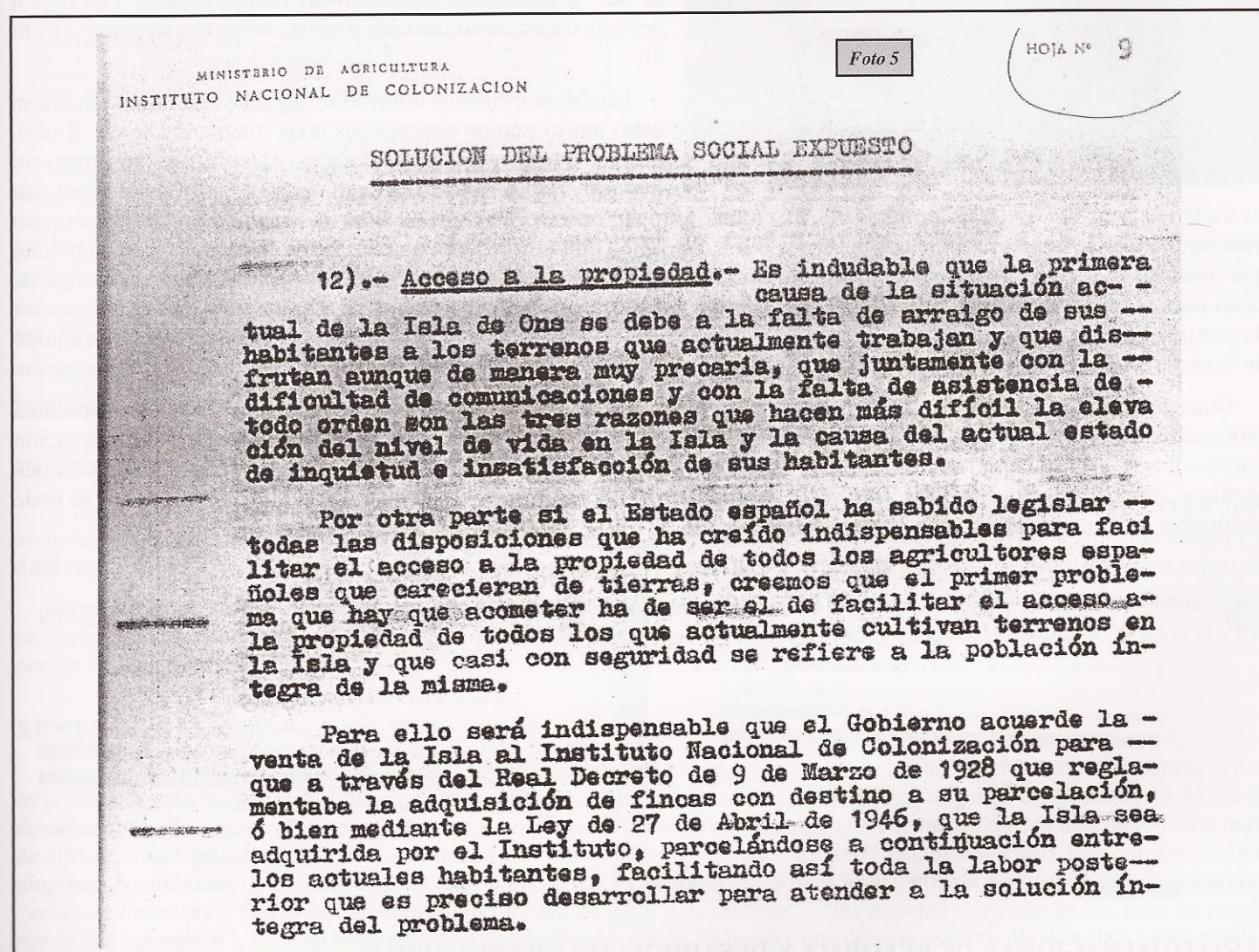
⁹ Celestino Pardellas de Blas. Revista AUNIOS Nº 15. Páxs. 46-51.

problemas e dignamente a unha comunidade veciñal de máis de 500 almas, que non contaban con ningún tipo de servizo o que traía paralelo, un enorme gasto para o Ministerio.

Mirando a problemática e que había un descontento por parte dos veciños, buscaron desfacerse da súa administración e así no ano 1960 o Director Xeral de Colonización encarga ao Enxeñeiro D. Francisco Contreras Brotóns, realizar un informe sobre o problema social da Illa de Ons¹⁰.

É interesante destacar neste primeiro Informe, como o enxeñeiro que o realizou fíxoo dende o corazón, estudando e comprendendo moi ben as necesidades reais que alí existían e buscando solucións axeitadas á lóxica. Na súa lectura vemos o cariño que lle puxo ao estudo e, despois de analizadas todas as carencias, miserias e penurias polas que estaban pasando a maioría dos illáns, pon sobre o papel unha serie de propostas para que o Consello de Ministros aprobe un Plan Xeral de Actuación.

Despois de facer un interesante informe sobre a situación social, propón unha serie de solucións moi importantes. Entre elas destacamos (*Foto 5*).



Interesantísima solución ao principal problema social illán, o Acceso á Propiedade. Aquí comprobamos como, ao igual que no seu momento Didio Riobó¹¹, o Sr. Contreras entendeu a necesidade de que os illáns accederan á propiedade, pero nin no 1932 nin no 1964 foi posible. A burocracia e o poder político non o permitiron.

¹⁰ Francisco Contreras Brotóns. Enxeñeiro agrónomo. "Informe relativo al problema social de la Isla de Ons". Ourense. Decembro de 1960

¹¹ Celestino Pardellas de Blas. "Ons: Propiedade-Asministración-Veciños (II). Século XX." Revista AUNIOS Nº 15. Páxs. 47-49

Tamén, entre as solucións que dá o Sr. Contreras, destacar a mellora do peirao, como única forma de evitar a emigración forzosa á que se vían obrigados os illáns naqueles momentos en que comezaban a mercar os primeiros barcos a motor, barcos que non podían varar na praia como as dornas, e aos que o peirao existente non daba abrigo en días de temporal, que son practicamente todos os de outono e inverno.

No punto dedicado á mellora dos medios de comunicación¹², dicía: "...sería imprescindible mejorar las condiciones del muelle de atraque... las barcas pueden atracar a un lado ó a otro, escogiendo siempre la parte protegida de los vientos predominantes... sin embargo el día que escogimos para ir a la isla, y pese

Foto 6. O peirao de Ons un día de frouxa marusía no verán (1977).
Como será un día de forte marusía invernal?



a que no era de los peores en lo que se refiere al estado del mar, las olas pasaban facilmente por encima de este espigón... creemos que debería estudiarse por especialistas la mejora de este muelle que pudiera consistir en la construcción de dos escolleras de longitud a determinar situadas una al norte y otra al sur y paralelas hicieran un rompeolas...". Incrible a perfecta descrición dunha das posibles solucións ao peirao. (Foto 6).

Pero deste primeiro Informe ao seguinte e definitivo, pasaron catro anos e, como pasara coas boas intencións do Sr. Riobó, trocou todo, pasando das grandes ideas e alternativas que propuxera nun principio e, supoño, do conseguente "tirón de orellas" que

Ile darían os seus xefes, o Sr. Contreras e o Sr. Odón F. Lavandera enxeñeiros agrónomos, redactan outro Informe moito máis amplo e onde as únicas solucións buscadas foron a creación dun Centro Cívico no barrio de Curro, ao carón do peirao, que consistiu en traer o <Plan Badajoz> á Illa de Ons, destruír a fábrica de Salga e facer unha nova escola, unha nova igrexa, casas para mestres, mestras e cura, silos, cortellos e un teleclub, para durante 15 anos, agás unha aula da escola e a casa do mestre: "durmir un sono letárxico de inutilidade", como as clasificaron, nun posterior estudo, os integrantes dun equipo de investigación ao comprobar a inutilidade de todas estas construcións feitas polo Instituto Nacional de Colonización.

Dúas grandes ideas, feitas co corazón cara a uns veciños que tiñan todos os seus dereitos a elas, como eran o Dereito á Propiedade e buscar solucións ao Peirao, quedaron só sobre o papel daquel primeiro informe e provocaron a Emigración Forzosa dos illáns cara a portos de abrigo próximos para a nova flota e a perda dos dereitos sobre as súas casas. Aínda que seguiron sendo arrendatarios, pois seguiron pagando un arrendo ao Instituto Nacional de Colonización, como se pode comprobar, como exemplo (Fotos 7 e 8).

N.º 54

MINISTERIO DE AGRICULTURA
INSTITUTO NACIONAL DE COLONIZACION

He recibido del colono D. José Rúa (viudo)
de la finca La de Ons para su entrega al
Instituto Nacional de Colonización, la cantidad de Pesetas CUARENTA
importe de su ingreso en el día de la fecha.
En Ourense a 21 de Febrero de 1968
El Pablo Aguilera

Con Ptas. 40

C-79

Fotos 7 e 8

N.º 86

MINISTERIO DE AGRICULTURA
INSTITUTO NACIONAL DE COLONIZACION

He recibido del colono D. Pablo Rúa
de la finca La de Ons para su entrega al
Instituto Nacional de Colonización, la cantidad de Pesetas CUARENTA
V SIETE pesetas con VEINTA céntimos
importe de su ingreso en el día de la fecha.
En Ourense a 12 de Diciembre de 1956
El Pablo Aguilera

INSTITUTO NACIONAL DE REFORMA Y DESARROLLO AGRARIO (IRIDA)

Ons pouco durou nas mans administrativas de Colonización xa que, a principios dos anos 70 do pasado século, é transferida ao IRIDA, que tamén por non ser menos, encarga un estudo sobre a mesma, neste caso a uns estudantes de bioloxía e economía da Universidade de Compostela¹³.

¹² Francisco Contreras Brotóns. Enxeñeiro agrónomo. "Informe relativo al problema social de la Isla de Ons". Hoja nº 10, punto 16.

¹³ Ricardo Amaiz, Alberto de Co, Manuel Fuentes, Manuel Zapata, Xulio Pardellas e Jose Verde. "Informe sobre las condiciones naturales y socioeconómicas de la isla de Ons". Inédito 1975. Tamén en AUNIOS nº 5 páxs. 35-38. (2002).

De novo este grupo investigador, no ano 1975, volve a expoñer a mesmas carencias que no seu primeiro Informe escribira o Sr. Contreras. Sen embargo, non destacan nada sobre a propiedade. Quizais por mor da emigración forzosa que no ano 1975 xa comezara cara a Bueu, principalmente, e onde os veciños tiñan que montar unha nova vida, foi o que puido motivar que nese intre a Illa pasara a un segundo plano; aínda así é interesante a conclusión que este grupo de universitarios saca: **(Foto 9):**

La conclusión más fundamental que se deriva de este informe es que con ciertas mejoras en los servicios y un aumento de su eficacia, la isla podría pasar fácilmente de una comunidad pobre, atrasada y en regresión, a una de las más prósperas del país.

Mejorando las técnicas agrícolas y con alguna maquinaria moderna, las tierras podrían ser tres o cuatro veces más rentables que en la actualidad, superando la explotación de subsistencia.

La ampliación y mejora de servicios internos como el agua y riego, la luz y los almacenes, harían de la isla una residencia mucho más agradable.

Finalmente encajar de frente el problema de las comunicaciones, el teléfono, el barco regular a tierra y el puerto, llevaría a la resolución inmediata y paralela de los problemas existentes con el resto de los servicios externos, siendo éste además indispensable para la rentabilidad tanto económica como social que se realice en el interior, para vender los productos, adquirir otros, mejorar el nivel y las condiciones de vida, etc. Logro al que con este trabajo esperamos modestamente contribuir.

Curiosamente a foto nº 10, xunteina en dúas partes: A primeira, a parte de abaixo, é do ano 1978, ano en que a Illa pasa a ser administrada por outro organismo, o <Instituto Nacional para la Conservación de la Naturaleza> (ICONA) e onde hai unha curiosidade que é a comunicación que fai o IRIDA a José Martínez Sampedro conforme a titular da casa, pola morte do seu pai, pasa a ser a súa nai e o especifica dicindo: **"... en la ficha ya figura su madre como arrendataria de la casa nº 26"**.

Aquí comprobamos como, no ano 1978, a administración reconece aos veciños de Ons como ARRENDATARIOS.

Durante os anos que o IRIDA estivo administrando Ons, tamén cobrou o arrendo aos veciños, **(Foto 10):**

MINISTERIO DE AGRICULTURA
INSTITUTO NACIONAL PARA LA CONSERVACIÓN DE LA NATURALEZA
PONTEVEDRA

Nº 32

He recibido del colono D. José Martínez Sampedro Díaz
de la finca Reusta 1.981 para su entrega al
Instituto Nacional para la Conservación de la Naturaleza la cantidad de Ptas. ...
importe de su ingreso en el día de la fecha.

En Pontevedra, a 20 de Septiembre de 19 82
El Agente Encargado
José Martínez Sampedro

Son Ptas. ...

MINISTERIO DE AGRICULTURA
INSTITUTO NACIONAL DE REFORMA Y DESARROLLO AGRARIO
SOCIOLOGO

Pontevedra, 29 de julio de 1.978

D. José Martínez Sampedro
Puñu

Querido amigo:

Adjunto le envío fotocopia de la ficha de la casa que posea su finado padre y que ahora usufructúa su madre. La ficha original consta en el Catálogo de Viviendas que este organismo va a transmitir al ICONA, ahora que este pasó a ser el administrador de la isla. Como puede ver, en la ficha ya figura su madre como arrendataria de la casa nº 26.

Sin otro particular, les envío un afectuoso saludo

Mario
Pío - Mario Cárjales Pita

Foto 10

INSTITUTO NACIONAL PARA LA CONSERVACIÓN DE LA NATURALEZA

A finais dos anos 70 do pasado século, Ons cambia de novo de administrador e pasa a ser xestionada polo ICONA que, ao igual que a súa antecesora e ata o ano 1984, nada realiza para mellorar a vida dos veciños e evitar a súa emigración e o deterioro das vivendas que necesitaban arranxos de mantemento por mor do abandono temporal.

O que si fai ata 1983 e seguir cobrando o arrendo **(Foto 10 parte de arriba)** e eliminar a figura do Alcalde Pedáneo que se encargaba, entre outras cousas, do cobro do arrendo e do acendido da luz ás horas estipuladas, que pasa a ser realizado por un Axente Forestal.

XUNTA DE GALICIA

Entre os anos 1983-84, de novo, hai un cambio de administrador para Ons. A Xunta entra como xestora e con ela veñen os problemas máis graves para a Illa e os seus habitantes. A primeira medida que toma, sen ningunha explicación, é a de deixar de cobrar a renda aos veciños polos terreos e a luz. Estes non entenden tal medida e por medio da súa asociación e en máis de 100 escritos¹⁴, piden explicacións que nunca lles foron dadas. Cal sería o motivo? Estaba ben claro, non dar aos veciños ningunha posibilidade de acceder á propiedade como arrendatarios e, o que é máis grave, utilizar posteriormente frases como: *"están en Precario"*, *"no tienen derechos, pues no pagan nada polas tierras"*, *"les estamos a regalar la luz, pues no pagan por lo que consumen"*, ... e xa ultimamente o propio Presidente do Padroado, que debería estar ao día de toda a problemática a través do tempo, tamén fixo declaracións como¹⁵: *"...cuando nunca se ha pagado, cualquier precio parece elevado. Los vecinos de Ons nunca han pagado nada"* Un verdadeiro escándalo a falla de rigor, o engano, as artimañas e o trato da administración cara aos veciños de Ons, que se leva facendo dende o século XV¹⁶.

¹⁴ Faise a primeira referencia con data 21 de Xaneiro de 1984, na acta da asemblea xeral de socios da AA.VV. "Illa de Ons" onde o: "tesoureiro informa que se vai dirixir ao ICONA para que pasen ao cobro a contribución do arrendo como colono..." e que posteriormente é enviado escrito a este organismo.

¹⁵ Fernando Garrido Valenzuela. Presidente do Padroado do Parque Nacional Illas Atlánticas. Faro de Vigo. Edición Morrazo. 21 de setembro de 2010.

¹⁶ Artigos sobre a Propiedade de Ons en AUNIOS nº 7(2003), nº 12(2007), nº 14(2009) e 15(2010).

A Illa de Ons, nas case tres décadas que van dende 1983 ata 2011, vai pasar por cambios que traerán grandes e graves conflitos entre a administración e veciños. O primeiro conflito foi o tendido eléctrico dos anos 90 que, por decisión da administración, non chegou a todas as casas e seguiron sen cobrarlles o consumo. Outro problema grave foi o urbanístico¹⁷, un conflito de competencias, deixamento municipal, falta de normativa,..., provocou que a única arquitectura popular mariñeira conservada en Galicia, sufrira un deterioro, por parte de administración e veciños, que sen ser moi grave, si afectou ao conxunto urbanístico de Ons. Outro litixio foi o tema da propiedade¹⁸, pois non existía ningún Estudo Xurídico que demostrase a quen pertencían os terreos e as casas illáns. Despois, comezado pola Consellería de Agricultura e seguida logo por Medio Ambiente realizouse por medio dunha consultaría que, loxicamente, varreu para a administración pagadora. Aínda agora ese tema, como vimos demostrando nos artigos desta revista, está baixo un manto de néboas con presuntas irregularidades e ilegalidades que a administración non quixo ou non quere investigar. O incremento turístico, a partires de 1982, coa posta en funcionamento de barcos de pasaxe dende a zona turística de Sanxenxo e Portonovo, fai que a chegada de turistas vaia en aumento ano a ano. Pero para este aumento turístico a administración non procurou as infraestruturas necesarias nin permitiu que os veciños as fixeran, o que trouxo como consecuencia deterioro urbanístico e falla de servizos. O Parque Nacional, no que viron os veciños o maná que traería melloras e prosperidade para a Illa e o único que lles vai traer é a perda das súas casas illáns.

Non vou a facer este artigo máis extenso, nestes intres que o estou a rematar, saíu a nova Lei de Concesións pola que dentro de 75 anos perderan as súas vivendas e os veciños están á espera, coa axuda da totalidade da corporación de Bueu, de que lle desafecten as casas e conseguir a súa propiedade.

CONCLUSIÓN

Por falla de espazo resumirei moitísimo as conclusións en dúas principais:

1º.- Que se faga un Estudo Histórico exhaustivo que dea luz á tenebrosa falla de documentación e se poñan claras todas as incógnitas aparecidas ata agora que dan pé a pensar que houbo manobras moi estrañas e ilegais na documentación de posesión sobre a Illa de Ons dende o século XV.

— 2º.- Que se faga xustiza cos veciños de Ons e que o Goberno da Xunta facilite o acceso á Propiedade das súas vivendas, con todas as cláusulas que sexan necesarias que eviten a especulación, a destrución urbanística e o deterioro da Illa como integrante do único Parque Nacional galego.

De non facelo así, cometerase un Erro Histórico cunha das Comunidades galegas que, pola suma das súas características Históricas, Etnográficas, Antropolóxicas, Ecolóxicas: fauna e flora, Económicas: agricultura e pesca, Arquitectónicas,..., e Turísticas foi a máis importante de toda Galicia.

Durante case 200 anos, viviron na máis triste das soidades e dos illamentos. Ninguén se preocupou por eles. Tiveron que vivir cunhas condicións de vida extremas. Estiveron abandonados por todas as administracións. Loitaron cunha terra erma e fixérona fértil. Aprenderon a navegar e a pescar e iso tróuxolles un pequeno respiro económico para poder facer as súas casas,..., e un longo etc. que faría interminable este artigo.

Pero todo o que conseguiron foi grazas ao seu traballo, ninguén lles regalou nada. Fixérono deixando a súa vida no mar, sen gozar nin da vida nin da súa familia, ..., só recibiron paus, como o que agora lles queren dar quitándolles a súa casa dentro de 75 anos, un verdadeiro Roubo Histórico. Os descendentes daqueles que traballaron arreo para poder ter un lugar onde vivir, teñen dereito a gozar eles o que non puideron aproveitar os seus antepasados.

É de Xustiza.

¹⁷ Celestino Pardellas de Blas. "Pequena introducción á historia da arquitectura da Illa de Ons, destrución urbanística e alternativas". AUNIOS nº 13, Páxs. 11-18. 2008

¹⁸ Idem nota pé 16



EN TEMPORADA:
Caza
Lamprea
Angulas
AMPLIA CARTA

Restaurante

Casa Dora

José del Río, 6 - Teléf.: 986 881 383 - MARÍN

